

IN MEMORIAM JACQUES MATTHIJS

„For all the establishments formed by our ancestors, and supported by their descendants, were invented and are chiefly maintained, in order that justice may be duly administered between man and man” (Henry Brougham, House of Commons, 7 february 1828).

Het is met verslagenheid dat wij kennis kregen van het overlijden van onze mederedacteur van het eerste uur, emeritus Procureur-generaal Prof. Dr. J. Matthijs (1907-1986). Hij is heengegaan zoals wij hem in de redactieraad jarenlang hebben meegemaakt, wars van alle luister, in bescheidenheid.

Doch deze bescheidenheid ging gepaard met een onvoorstelbare werkkraft, een bijzonder actieve medewerking en een wijze raadgeving in moeilijke ogenblikken.

Het is niet onze bedoeling de veelzijdige persoonlijkheid van de heer Matthijs in de verf te zetten, doch veeleer een impressionistisch stukje te schrijven, waaruit onze dankbaarheid om de 23 jaar trouwe medewerking aan het Tijdschrift voor Privaatrecht moge blijken.

Jacques Matthijs werd destijds door de eerste voorzitter van de Algemene Praktische Rechtsverzameling aangewezen als diegene die, vertrouwd met de documentatie op het parket-generaal te Gent, — documentatie die hij vanaf 1946 door onverdroten persoonlijke arbeid en inspanning had opgebouwd, aangelegd en bijgehouden —, mede de trefwoordenlijst van de A.P.R. zou hebben opstellen. Van de A.P.R. naar het latere geesteskind, het T.P.R., lag de verbinding voor de hand.

Toen immers in 1963 de voorbereiding van het nieuwe tijdschrift een aanvang nam, moest uitgekeken worden naar een redactieploeg die bij de start bestendig ter plekke beschikbaar was om inhoud, vormgeving, redactionele lijn en materiële uitbouw te begeleiden. Door een gelukkig toeval woonden er drie collega's van de drie toenmalige Rechtsfaculteiten Leuven, Gent en Brussel allen te Gent, zodat de keuze voor de hand lag: Jan Ronse, Willy Delva en Jacques Matthijs. Zij zouden ervoor zorgen dat een initiatief dat te Gent ontstond van meetaf aan zou gestoeld worden op een brede interuniversitaire samenwerking. En procureur-generaal Matthijs zorgde bijkomend

voor de invalshoek van de magistratuur, dank zij dewelke onze overzichten van rechtspraak het prestigestuk van ons Tijdschrift konden worden.

Doch, zoals de overige redactieleden, was ook hij bereid om zelf een wetenschappelijke inbreng te doen, zoals blijkt uit de bijdragen die respectievelijk in 1965 (De civielrechtelijke bepalingen betreffende de minderjarigen in de nieuwe wet Jeugdbescherming), 1974 (Opleiding van de magistratuur in België en Frankrijk) en in 1977 (Taak van het O.M. in het privaatrechtelijk geding) in het tijdschrift werden opgenomen.

Wellicht was de wetenschap niet de eerste roeping van de overledene. Na een korte balieperiode te Gent en te Brussel (1929-1934) werd hij op 26-jarige leeftijd substituut te Brugge en op 32-jarige leeftijd procureur des Konings te Oudenaarde. Deze laatste benoeming tot jongste procureur van het land geschiedde op 4 januari 1940, hetgeen de voorbode betekende van moeilijke jaren, tijdens dewelke hij de rechteloosheid van de bezetting wist te corrigeren waar het enigszins mogelijk bleek.

Tenslotte nam hij het ambt van openbaar ministerie waar in het parket-generaal te Gent, waar hij reeds in 1946 belandde en er gedurende 15 jaar (1962-1977) de leiding van op zich nam.

Hij was eigenlijk in de volle betekenis van het woord, het Openbaar Ministerie, ondeelbaar en onafhankelijk. Men hoort het hem a.h.w. zeggen, wanneer men de slotzin herleest van zijn opus magnum Openbaar Ministerie (A.P.R., 1983):

„Dit beleid vereist van de hoogste verantwoordelijke organen van het O.M., in nauwe samenwerking met de minister van Justitie, en ter bevordering van de rechtshandhaving, een voortdurende, doorzichtige, tuchtvolle en efficiënte aanpassing aan nieuwe toestanden. Het gaat immers om de kwaliteit, de rechtvaardigheid, de functionaliteit en de doelmatigheid van de rechtsbedeling, om de legitimatie van het optreden van het O.M., om zijn gezag, en daarom uiteindelijk ook: om het Openbaar Ministerie.” (o.c., nr. 818, p. 386).

Met een rigoureuus plichtsbesef, met een zeldzame zin voor onafhankelijkheid, met een encyclopedische kennis van wetenschap en maatschappelijke realiteit, belichaamde hij ten volle wat naar zijn overuiging de „grandeur” én de „servitudes” van het openbaar ministerie betekenden.

In een tijd waar roekeloze ministers van Justitie pogingen ondernemen om een negatieve injunctie tot stand te brengen, aarzelde hij niet

breedvoerig de hele argumentatie terzake te ontleden en ze met vlijmscherpe kritiek te weerleggen om kort te besluiten op een wijze die geen enkele nuance of aarzeling duldde:

„Dit recht is aldus te verstaan dat de minister van Justitie alles kan doen in positieve zin, d.w.z. tot bevordering van de strafvordering, en niets in negatieve zin, d.w.z. tot het doen vervallen van de strafvordering, daar hij, bij gebrek aan wetsbepaling, een strafrechtelijke vervolging niet vermag te verbieden, te belemmeren of te schorsen.” (o.c., nr. 166, p. 78)

En ook elders vinden wij in een kleine letter, die het persoonlijk engagement in een wetenschappelijk werk verried, vlijmscherpe bedenkingen m.b.t. bepaalde vormen van justitieel beleid:

„Meer dan eens is het gebeurd dat de notaris, die voor de rechtbank of het Hof van Beroep tuchtrechtelijk vervolgd werd met het oog op zijn afzetting, d.w.z. wegens erge vergrijpen, tijdens die procedure zijn ontslag aanbood en dit, ondanks het heftig protest van de procureurs-generaal, door de minister van Justitie toch aanvaard werd. Het gerecht waarbij de tuchtvervolging aanhangig was, werd aldus, door een daad van de uitvoerende macht, in de onmogelijkheid gesteld tuchtrechtelijk op te treden. Zulk een handelwijze dient volstrekt te worden afgekeurd; zij betekent immers een aanfluiting van het gezag van de disciplinaire overheid, mede een onrechtvaardigheid ten opzichte van andere afgezette notarissen, die vruchteloos gepoogd hadden die hoogste tuchtstraf te ontgaan door hun ontslag aan te bieden” (o.c., nr. 466, p. 237).

Hij was er zich van bewust dat een parketmagistraat „den zwaren last op zich had geladen” een gestrenge man te zijn, onkreukbaar en zonder enig willekeurig onderscheid. In zijn ambtsopdracht zal hij zeker nooit het „some are more equal than others” hebben toegepast, wel integendeel.

Vele ingewijden wisten nochtans zeer goed dat die „gestrengheid” van de Procureur-generaal, en die uitoefening van zijn nauw „toezicht” rustten op twee zekerheidscheppende en vertrouwenwekkende pijlers: zijn doordringende kennis van zaken, en zijn jarenlange ondervinding brachten hem enerzijds de juiste appreciatie bij van de wijze waarop een zaak behoorde behandeld te worden en maakten het hem mogelijk de gedachtengang juist in te zien en te begrijpen, die een magistraat in de gegeven omstandigheden gemeend had te moeten volgen; anderzijds leidde zijn „toezicht”, uitgaande van de absolute wil om nauwgezet en steeds op de hoogte te zijn van de evolutie van de criminaliteit in zijn rechtsgebied, als vanzelf voor zijn

medewerkers tot een vorm van verheldering, van het reiken van een reddende hand, en het op zich nemen van een deel van zijn zorgelast.

Gestrenghed en toezicht bleken bij nader toezien een waarborg van evenwichtige rechtsbedeling.

En toch was er ergens een paradoks aanwezig. De man voor wie „la plume serve” moest zijn „et la parole libre” had het makkelijker met het geschreven, dan met het gesproken woord. Zijn vele adviezen — waarvan er heel wat werden gepubliceerd — waren doordacht; zij waren de weerspiegeling van zijn klassieke, haast encyclopedische kennis van het recht in al zijn facetten: het strafrecht, het procesrecht, het burgerlijk recht, het publiekrecht en het sociaal recht hadden voor hem geen geheimen.

Wie het voorrecht genoot met de heer J. Matthijs te mogen samenwerken buiten het rigiede kader van de hiërarchie van het openbaar ministerie, ontdekte een rustige en bescheiden persoonlijkheid die zich met eenvoud, bereidwilligheid en een onuitputtelijke werkkraft ter beschikking stelde voor de uitbouw van de Nederlandstalige rechtsliteratuur. Zonder reserve zette hij zich in om de belangrijkste naoorlogse initiatieven op dit gebied in Vlaanderen aan te moedigen, te steunen en mede te helpen schragen. Men denke hierbij niet alleen aan de Algemene Praktische Rechtsverzameling en het Tijdschrift voor Privaatrecht, doch ook aan de Tweetalige Wetboeken, waarvan hij, in samenwerking met Theo Versée, het Strafwetboek en het Wetboek van Strafvordering voor zijn rekening nam.

Deze wetenschappelijke bedrijvigheid leidde ook tot een professoraat aan de Vrije Universiteit te Brussel (1948-1977), alwaar hij burgerlijk recht en rechtsvergelijking doceerde.

Doch ook de nieuwe terreinen van het recht wist hij te betreden, waarbij hij steeds uitmuntte in een analyse van de juridische problemen die terzake rezen: men denke hierbij aan bijdragen over kernenergie, transplantatie, privacy, economisch strafrecht,... Geen bijdrage, wettekst of gerechtelijke beslissing ontbrak in de overvloedige voetnoten; alles had hij weten te verzamelen in een tijdperk waarin computers voor juristen niet bestonden. Dit alles mondde uit in tal van bijdragen, maar vooral in zijn mercuriales, klassiekers van het genre. Daarom placht hij het gerechtelijk verlot door te brengen op het gerechtsgebouw, Mercuriale-les-bains, zoals men het toen plagent uitdrukte. Het knapste doctrinestuk in deze omvangrijke reeks is wellicht nog steeds de rede over de wetsontduiking (R. W., 1955-1956, 105 e.v.).

Doch buitendien aarzelde hij niet, zonder de grenzen te overschrijden van de reserve die hij zich steeds als magistraat oplegde, scherp het gebrek aan beleid te stigmatiseren telkens dit nodig bleek, zoals bv. m.b.t. de opleiding en selectie van de magistratuur. (T.P.R. 1973, 391).

In het quatuor van de T.P.R.-redactie was de heer Matthijs de oudste, doch weigerde hij resoluut de eerste viool te spelen. Voor de T.P.R.-directeur die bijna een kwarteeuw jonger was, betoonde hij een grenzeloze bereidwilligheid. En wanneer dan toch bij de lustrumvieringen het woord moest worden gevoerd, aanvaardde hij deze bijkomende huistaak. Wij bezitten nog de manuscripten van de teksten, die door de heer Matthijs bij de opeenvolgende vieringen werden voorgedragen (R.W., 1968-69, 1393 e.v.; 1973-74, 1759 e.v.; 1978-79, 2264 e.v.): trefzeker geschreven, met vele adjectieven en tal van onderstreepte termen, blijven zij de historische archiefstukken van het T.P.R.

Ook de beleidslijn van juridische samenwerking met Nederland, maakte hij tot de zijne zoals blijkt uit zijn actieve medewerking aan de Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht in België en Nederland.

Wat was midden deze veelzijdige activiteiten, de drijvende kracht? Men kon moeilijk „het hart en de nieren” van de heer J. Matthijs doorgronden, doch wellicht is de juiste verklaring die van de professor Gustaaf Baeteman, die door de redactie werd aangezocht om de opvolging van wijlen de heer Matthijs waar te nemen. Bij het afscheid van professor Matthijs op de V.U.B. (24 mei 1978) schreef collega Baeteman dat die drijvende kracht moest gevonden worden in Matthijs' onverwoestbaar geloof in de ordenende kracht van het recht. Dit is inderdaad een mooie karakterisering voor diegene die zichzelf wel eens als een „burgerlijk monnik” betitelde:

„Een bijna-monnik ben ik. Ben een man die zich met alle meegezeulde zorgen in een gekozen landschap heeft verborgen en afwacht wat hij er vergeten kan.”

(A. Van Wilderode, De Vlinderboom, 1985)

Deze reus, voor wie geen rust bestond, zal in de dankbare herinnering van juristen en rechtspractici en bovenal van de T.P.R.-redactie blijven voortleven.

Marcel STORME